

современных библиотек, хранящих бумажные и электронные носители и использующих компьютерные каталоги. Современное состояние библиотек в чем-то сродни началу эпохи Гуттенберга, когда с изобретением книгопечатного станка библиотеки, до этого содержавшие лишь манускрипты, получили бурное развитие благодаря притоку доступных книг, отпечатанных достаточным тиражом, а также периодических изданий. Сегодня Интернет облегчает доступ к информации, возникает феномен электронных библиотек. Здесь можно обозначить следующие перспективы и возможности, открывающиеся в библиотечном деле посредством использования технологий сети Интернет: расширение возможностей получения доступа к информации (в том числе в глобальном масштабе), сокращение времени поступления необходимой информации к читателям, увеличение ёмкости хранилищ, зачастую испытывающих от недостатка необходимого площадей и соответствующего оборудования, снижение стоимости распространения информации.

Хотя по результатам опроса студентов российских вузов, проведённых ИСПИ РАН в 2009-12 гг., ситуация с укомплектованностью библиотечного фонда вузов выглядит вполне удовлетворительно (41% опрошенных оценивает её высоко, 40% - средне, 16% - низко) Среди студентов технических специальностей высоко-43%, средне – 35%, низко – 18%; среди гуманитариев высоко-40%, средне – 44%, низко – 13%. Но вузовские библиотеки по-прежнему из-за нехватки материальных средств не могут в должном популять свои фонды новыми книгами и периодикой и компенсировать эту нехватку можно с помощью новых «электронных» возможностей и технологий.

Однако в этой ситуации в отечественных библиотеках складывается достаточно парадоксальная ситуация, даже если есть возможность задействовать электронные ресурсы, не всегда этот потенциал используется и тут есть возможности для развития. Будущее за сочетанием традиционных и инновационных методов сохранения распространения информации.

Тетяна Шептицька

Проблема урбанізації української свідомості у творах Дмитра Донцова

У статті розглядаються погляди Д. Донцова на роль українського міста в житті нації. Підкреслюється, що урбанізація української свідомості, на думку публіциста, є запорукою поступу українства.

The D. Doncov's opinion about the role of the Ukrainian city in life of nation is examined in the article. It is underlined that urbanization of Ukrainian consciousness, is the mortgage of advancement for the Ukrainians.

Дмитро Донцов, уродженець гарячого Півдня, безперечно, належить до знакових постатей загальноукраїнського масштабу. З-поміж великого кола діячів українського відродження ХХ ст. він вирізняється не лише емоційністю висловлювань, творчим і діловим потенціалом, а й стійкістю переконань, наполегливістю у відстоюванні засадничих для розбудови усього українства принципів. Талановитий публіцист, вправний та успішний редактор, видавець, оригінальний мислитель, теоретик «чинного націоналізму», Д. Донцов, мабуть, не мав собі рівних ані за впливом на українську молодь 1920-х – 1930-х рр., ані за потужністю внеску в українську інтелектуальну та ідеологічну думку міжвоєнного періоду, ані за кількістю збурених його творами критиків та опонентів.

Різноманітний творчий доробок Д. Донцова спрямований на осмислення провідних проблем українського націтворення. Автора, передусім, цікавили питання, пов'язані з формуванням української ідентичності, із здобуванням українцями власної держави, із захистом національного організму від розкладових

тенденцій. Думається, що тематизм публіцистичних виступів, літературно-критичних розвідок та художньої есеїстики чільного представника українського національно-визвольного руху, безумовно, інспірувався конкретикою та особливостями суспільно-політичних обставин його становлення та зростання як особистості й як громадського діяча. Адже кінець ХІХ – початок ХХ ст. характеризувався шовіністичними нападами на українську національну справу, наступом імперської реакції, активізацією українського культурного життя, спробою вибороти незалежність та поразкою у національно-визвольних замаханнях. Ці тенденції укупі спрямовувально вплинули на національне самоусвідомлення, вибір життєвого шляху не тільки Д. Донцова, а й багатьох інших.

Попри багатовекторність зацікавлень, у публіцистичному доробку Д. Донцова в цілому віддзеркалюється те, що іманентно властиве його світоглядіві, а саме: безкомпромісність, вірність національній ідеї, динамізм, іноді безапеляційність висновків, експресивність,

непримиренність до ворогів, ерудиція. Маючи, за словами Є. Маланюка, «гарячий таврійський темперамент, жагучу пристрасть бійця і неподільну любов-ненависть південноукраїнського серця [4, с. 370]», Донцов ніколи не боявся висловлювати власні думки, якими б радикальними чи провокаційними вони не були, або чинити опір будь-яким визнаним авторитетам, якщо їх ідеї та теорії суперечили справі української державності. Чітке усвідомлення інтересів України, послідовна боротьба за вивільнення української нації та культури із лабет провінціалізму, пристрасна та переконуюча аргументація, пророчий дар та блискучий стиль усе це робить твори Д. Донцова актуальними у наш час, вони продовжують захоплювати, змушують читачів мислити, апелюють до серця та генетичної пам'яті, спонукають до дії.

Однією з проблем, на які гостро реагував у своїх писаннях Д. Донцов, була урбанізація української свідомості та українізація міста. Місто як специфічний соціальний феномен, поза сумнівом, є осередком і двигуном цивілізаційного поступу. Саморозгортаючись за певними законами, місто стимулює глобальні якісні зміни у структурі соціуму, сприяє взаємодії різних субкультур, соціальних груп та здійснює вироблення, маніфестацію та передачу культурного досвіду та культурного потенціалу національної спільноти. Українство, опинившись на початку ХХ ст. у ситуації програшу, мало опанувати міський простір як символічне втілення культурно-духовних та владних ідеалів. На думку багатьох мислителів, залюднення українським елементом великих міст однозначно полегшувало б процес національного самозбереження в умовах бездержавного існування. Тож цілком логічно, що в цей період «місто потрапляє у фокус уваги соціальної філософії й політекономії, що, безумовно, свідчить про зростання його значення і визнання за ним якостей самостійного і повноправного суб'єкта історії. Звісно, все це було пов'язано з розгортанням індустріалізації й урбанізації, нарощуванням виробничих функцій у містах і перетворенням деяких із них у великі багатофункціональні промислові центри – контрапункти сучасної урбано-індустріальної цивілізації» [5, с. 86].

Для Д. Донцова українське (за духом, мовою спілкування, формами самоорганізації) місто було необхідною умовою повноцінного існування нації. Він наголошував: «"Паралітиком" назвав наш нарід Франко, а є в цих словах не лиш поетичний вислів, а й ствердження величезної ваги факту нашої суспільної будови: ми паралітики, бо спаралізовані деякі частини нашого тіла; бо нема в нас органу, що виконує одну з найважливіших функцій нашого національно життя – нема в нас свого міста» [3, с.

971]. І саме у відсутності українського за етнічним складом та способом мислення міста вбачав Д. Донцов одну з причин трагічної поразки в національно-визвольних змаганнях. На його думку, українська революція як яскравий вибух притлумленого віками національного чуття вимагала швидкої мобілізації народної стихії, але осередки цієї стихії – міста – були в руках чужинців.

У філософській, а ще більше художній, літературі довгий час панувала ідея протиставлення хижого, зденационалізованого міста соціокультурно незамуленому селу. На тверде переконання С. Грабовського, витоки жорсткої опозиції, а інколи й протистоюння, «село-місто» варто шукати в подіях української історії. Зокрема, на процесах українізації міського середовища негативно позначилась ліквідація Гетьманщини. Сучасний дослідник підкреслює, що «після ліквідації самостійної Церкви, після закриття кордонів для вільної торгівлі з Європою, після руйнації системи освіти, скасування автономії спершу Слобожанщини, затим і Гетьманщини, зрештою, після закріпачення українського селянства, – імперська влада позбавила давні міста підросійської України самоврядування. Разом з тим, ці міста втрачають майже всі функції власне міст, що призвело до їхнього занепаду й зменшення у числі. Натомість міста стають осередком концентрації іноземного війська і накинutoї адміністрації абсолютистської імперії, осередком церков, де священиків перетворено на звичайних державних чиновників. Різко зменшується торговельно-ремісничка роль міст, зникнення іноземної торгівлі відразу робить їх глибоко провінційними» [1]. Паралельно з цими процесами вводиться своєрідне етнічне квотування – заселення багатьох українських міст прийдшим елементом, що робить їх у масовому уявленні чимось непитомим, ворожим та чужорідним.

Д. Донцов у взаємостосунках села і міста ладен вбачати не стільки протистоюння, скільки складну систему комунікації підкорюваного і підкорювача, що, зрештою, визначає долю усєї національної спільноти. Він зауважував: «Світова історія творилася містами. Село було об'єктом, яким кермувала міська культура, міська економіка, міська політика. Це лихо не таке страшне, коли місто і село однаціональні, бо хоч місто накидає тоді селові свою вищу культуру, але культуру національно нечужу селові; бо хоч підчиняє його свому проводові економічному й політичному, то все ж діє (місто) в цім випадку (pars pro toto) як репрезентант інтересів цілої території, цілої нації, дбає (бо мусить дбати) про її інтереси» [3, с. 972]. Натомість, іншонаціональне місто як символ зверхності імперії (метрополії), пануючи над селом, чинячи економічний і політичний визиск, спричиняє поступову денационалізацію його мешканців.

Д. Донцов наполягав на тому, що українське

² Тут і далі виділення Д. Донцова. – Т. Ш.

місто має виконувати значну кількість важливих функцій – державобудівничу, організаційну, економічну, культурницьку. Однак, першорядним завданням міста публіцист вважав виховання молодого покоління в ідеалах української самостійності та соборності. Він зазначав: «В містах розкидані тисячі шкіл, університети, куди йде молодь з села, де їй в голову вбивається певну ідеологію свою, коли місто своє, чужу – коли воно чуже. Своїми лапками-рейками лучить місто найдальші закутки провінції з собою, а розриває зв'язки між найближчими собі місточками, не даючи їм зговоритися і злучитися. Хто має місто, тому легше злучити довкола себе і своєї ідеї цілу країну. Натомість країні, позбавленій свого осередку міського (або в якій він чужий), незвичайно тяжко виробити одну думку і волю, зорганізуватися ідейно під одним прапором. Людність такої провінції стає моральним номадом, що мандрує з одної думки до другої в залежності, до якого міста, центру, його прив'яжуть...» [3, с. 973-974].

Побіжно згадавши урбанізаційний досвід Франції, Росії та Польщі, Д. Донцов постулює думку про те, що національні за духом міста здатні протистояти чужій державі з її репресивним апаратом та експансіоністськими зазіханнями. Водночас втрата містом свого національного обличчя призводить до моральної, а згодом і реальної капітуляції, особливо в часи боротьби з ворожою навалюю. Таким чином, українське місто розглядається Д. Донцовим не лише як результат історичного розвитку, а й як суб'єкт політичного і духовного піднесення та унікальне середовище зародження національного опору. Крім того, на підставі історичних фактів та власних спостережень мислитель доходить висновку про визначальну роль міста у формуванні національної ідентичності. Д. Донцов пише: «Місто грає величезну роллю в процесі творення нації, в процесі організації менш або більш аморфної народної маси у свідому націю. Воно організує цю масу економічно, політично й духовно в одну цілість, одушевлену спільною волею і спільними ідеалами. Воно, своє місто, не дозволяє загніздитися в живому тілі народу чужорідним загонам, які нищать усякі спроби зорганізувати народ селяхів у повночленний народ з усіма органами і функціями» [3, с. 975]. Себто урбанізація як українського простору, так і української свідомості разом із плеканням справжньої національної еліти забезпечує народ від провінціалізації та малоросіянізації.

У міркуваннях Д. Донцова про роль міста в житті українців як окремішньої національної спільноти чільне місце посідає Київ, давній сакральний центр над Дніпром. Для автора Київ є ідеальним уособленням рідної землі та, фактично, центрує український світ – певну цілісність, нерозривну єдність природного та соціально-політичного, а також індивідуального і гуртового. У боротьбі більшовицької імперії з Києвом,

зовнішнім проявом якого стало перенесення столиці до Харкова, Д. Донцов спостерігає наполегливі намагання «обезголовити український сепаратизм», позбавити українство організуючого осередка. Відповідно, основним завданням міжвоєнного (і післявоєнного) часу, на думку мислителя, є повернення Києва та його відродження як споконвічного символу національної гордості, величі й незалежності. Д. Донцов аргументовано доводив, що «борючись за Київ, ми боремося проти того самого ворога, проти степових варварів, за ту саму нашу правду, що й лицар Михайлик, що в нім, у древнім і вічно юнім Києві, знайде й нова воююча країна силу й гарт духа, без якого не встояти проти нових поган. Так відбувся ... поворот до Києва, як до цілющого джерела нашої національної моці; як носія історичної місії України на межі християнської культури» [2, с. 81].

Творчий доробок Д. Донцова є не тільки важливим документом свого часу, який зафіксував сподівання й помилки, прагнення й розчарування, інтелектуальні потуги та естетичні зацікавлення покоління вимушених емігрантів. Його праці, маючи за мету виховання нової української людини, національно незакомплексованої, здатної «фанатично» боротися за право нації бути собою, стали своєрідними етнопсихологічними дослідженнями українського народу, емоційними та пристрасними роздумами над його трагічною долею. Однією із необхідних умов національного відродження України Д. Донцов вважав плекання і розвиток українського міста, не зняття для метрополії, а власного центру, що зберігатиме національний організм від спаралізування та розпорошення сил.

1. *Грабовський С.* Українізація міст України: історія і сьогодення / Сергій Грабовський // День. – 2012. – 24 лютого; 2. *Донцов Д.* Правда прадідів великих / Дмитро Донцов. – Філадельфія, Видання Головної Управи Організації Оборони Чотирьох Свобід України, 1952. – 95 с.; 3. *Донцов Д.* Роля міста в житті нації / Дм. Донцов // Визвольний шлях. – 1960. – Кн. 9. – С. 971-976; 4. *Маланюк С.* Книга спостережень. У 2 томах / Євген Маланюк. – Торонто, 1966. – Т. 2. – 480 с.; 5. *Чернов М.* Урбанізм як предмет соціально-філософського аналізу / М. Чернов // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури. – 2005. – № 51. – С. 79-90.